

Projekt podpory osob s poruchami autistického spektra při integraci na pracovní trh

V posledních letech se do věku nástupu do svého prvního zaměstnání dostávají osoby, které byly v ČR diagnostikovány mezi prvními jako osoby s poruchou autistického spektra (PAS). Vzhledem k tomu, že se jedná o specifickou a velmi různorodou skupinu osob s obtížemi v komunikaci, sociálních vztazích a představitosti, je nezbytné jim při přechodu ze školního prostředí do zaměstnání poskytnout zvýšenou podporu a odbornou pomoc. Lidé s autismem jsou vyloučeni z pracovního trhu nebo pracují na místech, kde zdaleka nevyužívají své schopnosti a dovednosti. Příkladem mohou být lidé s Aspergerovým syndromem, kteří dosahují středoškolského nebo vysokoškolského vzdělání, přesto jsou ve většině případů nezaměstnaní. Tato situace není v současnosti systematicky řešena. Lidé s PAS navzdory svému celoživotnímu handicapu ne vždy získají statut osoby se zdravotním postižením; častokrát tak propadnou sítem podpory, která je věnována znevýhodněným skupinám osob nejen na trhu práce. Na problematiku tak reagují ojedinělé projekty. Rádi bychom se podělili o svoje zkušenosti s realizací jednoho z nich, který zahájila naše organizace APLA-JM, o. s., v květnu 2012.

■ **Text: Kolektiv autorů zapojených do projektu „Integrace osob s PAS na pracovní trh“,**

Asociace pomáhající lidem s autismem APLA-JM, o. s.

Foto: Mgr. Pavla Krňávková

Projekt Integrace osob s PAS na pracovní trh, podpořený v rámci OP LZZ (reg. č. CZ.1.04/3.3.05/75.00287), je zaměřen na problematiku osvojování pracovních návyků a zaměstnanosti osob s PAS komplexně od fáze diagnostikování až po nalezení stálého zaměstnání. Cílem projektu je nastavit takový systém diagnostikování a vzdělávání osob s PAS, aby byli tito lidé umístitelní na trh práce a vytipovanými zaměstnavateli akceptováni. V průběhu 2letého projektu již proběhla bilanční a pracovní diagnostika lidí s PAS, jejich motivace ke vstupu na pracovní trh a vzdělávání v oblasti pracovních návyků a praktických dovedností souvisejících s uplatněním na trhu práce včetně tréninku těchto aktivit. Uvedených činností se zúčastnilo 30 osob s PAS starších 15 let, z nichž šesti budou dále zajištěna pracovní místa po dobu minimálně 6 měsíců. Časově nejdelší pozornost byla věnována kurzům pracovních návyků a praktických dovedností zaměřených na následujících 5 oblastí:

1. Návčivky sociálních dovedností, komunikace a celkový osobnostní rozvoj

2. Rozvoj dovedností se zaměřením na práci s informačními a komunikačními technologiemi (ICT)

3. Základy rukodělných technik

4. Praktické dovednosti související s uplatněním na trhu práce

5. Návčivky hospodaření s penězi

Obsahová náplň kurzu vycházela z předchozích aktivit, výsledků bilanční diagnostiky (posouzení individuálního pracovního potenciálu) a individuálních pohovorů s klientem. Každý účastník mohl navštěvovat svůj kurz jednou týdně, lektori vždy program individuálně přizpůsobovali jejich aktuálnímu rozpoštění, schopnostem i možností.

➤ **Návčivky sociálních dovedností, komunikace a celkový osobnostní rozvoj**

Zpočátku byl kurz realizován individuálně s každým účastníkem, s využitím různých edukačních metod, např. práce s pracovními listy, přehráváním modelových situací, sledováním a rozbořením videí atd. V úvodních lekcích označili účastníci sociální situace a témata, která osobně považují za nejdůležitější a jejich probrání za nejvíce přínosné. Lektor se pak na preferované oblasti mohl více zaměřit. Nejčastěji se vybírala témata z následujících okruhů: sociální dovednosti (navázání kontaktu, oslovení, naslouchání, konverzace, střídání v hovoru, ukončení hovoru), emoce (rozpoznávání emocí na ostatních lidech, orientace ve vlastních emocích, seberegulace,

empatie), komunikace (oční kontakt, verbální a neverbální vyjadřování – gesta, postoje, mimika, proxemika, hlasitost, modulace hlasu), sociální dovednosti ve specifických situacích (přijímací pracovní pohovor, komunikace na pracovním místě, rozdíly mezi formálními a neformálními událostmi) a základy etikety (zdravení, podávání ruky, představování, tykáni/vykání, stolování, oblékání). S některými účastníky jsme se věnovali i náročnějším sociálním dovednostem a situacím (asertivní komunikace, vyjadřování a přijímání konstruktivní kritiky, omluva, ironie a sarkasmus, skládání a přijímání komplimentů). Ve druhé fázi kurzu jsme vytvořili dvě skupiny a témata probírali s důrazem na skupinovou dynamiku – spolupráci ve dvojicích, reagování na ostatní účastníky a také přehrávání modelových situací ve dvojici nebo skupině před ostatními. I přes počáteční obavy účastníků tuto zkušenost všichni zpětně pozitivně hodnotili. Závěr každého skupinového setkání byl věnován hře, která nenuceným způsobem rozvíjela různé sociální dovednosti a zároveň umožňovala vzájemný kontakt účastníků bez jakéhokoli vstupování lektorů. Významné bylo též hledisko zážitkové, kdy účastníci sdíleli své pocity, prožitky a dojmy s dosud neznámými vrstevníky, což jim umožnilo zažít pocit sounáležitosti.

Účastnice A. projevovala zájem o situace a témata striktně pracovního charakteru,

kteřé lektor doplňoval o rozpoznávání vlastních emocí a emocí ostatních lidí, rozdíly mezi formálními a neformálními událostmi, adekvátním navazováním kontaktů atd. Právě emoce mohou výrazným způsobem ovlivňovat chování dotyčného v zaměstnání a následně také vzbuzovat rozporuplné reakce okolí. S účastníkem P. jsme se zase primárně zaměřili na rozvoj asertivního způsobu komunikace a na vyjadřování vlastních emocí i názorů. Díky hyperkritickému nahlížení na své osobní projevy reakci vždy dlouho zvažuje nebo se nakonec neprojevuje vůbec.

► Rozvoj dovedností se zaměřením na práci s ICT

Cílem kurzu bylo seznámit účastníky jednak se základy práce na počítači – programy MS Office, dále pak s užíváním internetu a případně tvorbou vlastních webových stránek. Zásadní pro nás bylo poukázat na rizika a dodržování bezpečnosti na internetu, což spousta lidí s PAS nevědomě podceňuje. Jednotlivá témata kurzu musela být individuálně přizpůsobována schopnostem a dovednostem jednotlivých účastníků, kteří měli odlišné znalosti. Účastníci s velmi dobrou úrovní počítačových dovedností dostávali s ohledem na budoucí uplatnění na trhu práce zadání formou tzv. „zakázek“. Účastník dostal úkol (zakázku), např. vytvoření vizitek, jídelníčku, letáku apod. Ten pak, samostatně nebo s pomocí, vytvářel.

Jedním z účastníků byl i mladý muž, který měl velmi malé znalosti v oblasti ICT, k tomuto tématu neměl téměř žádný vztah, počítače jej vůbec nezajímaly. Pracovali jsme společně od úplných základů. V samém závěru se jeho přístup k práci na PC změnil pozitivním směrem natolik, že dnes zábava na počítači vyplňuje jeho volný čas.

► Základy rukodělných technik

Kurz byl zaměřen převážně na praktické dovednosti v domácnosti, zaměstnání a dovednosti pro volný čas.

Cílem bylo vyzkoušet si praktické aktivity využitelné v běžném životě nebo na trhu práce. Jednalo se o činnosti spojené s ovládním běžného pracovního nářadí, úklid domácných prostorů (v našem případě třípokojového bytu včetně kuchyně, chodby a sociálního zařízení), přípravu jednoduchých pokrmů. V oblasti volného času si účastníci vyzkoušeli různé druhy malování, vyšívání, výrobu vlastní bižuterie či plastických výrobků.

Díky tomuto kurzu si mohla například slečna M., která je zároveň i nevidomá, připravit jídlo, uvařit čaj, zdokonalit se s pomocí asistence v jednoduchých úkonech při

Na úřadu práce

práci v kuchyni a lépe porozumět rozložení a vybavení kuchyňské linky. Během pár měsíců poznala, co vše obnáší práce v kuchyni, ovládnutí elektrospotřebičů (varná konvice, toustovač) s ohledem na vlastní bezpečnost. Některé úkony si vyzkoušela vůbec poprvé. S pomocí asistenta si již zvládne namazat a připravit obložený chléb. Na kurz se vždy těšila a sama doma také vymýšlela, co by si ráda zkusila uvařit nebo nachystat.

► Praktické dovednosti související s uplatněním na trhu práce

Obsahem kurzu bylo zvládnutí vlastní prezentace, reálné posouzení svých schopností a pracovních možností, orientace na pracovních portálech včetně rozlišení podvodných nabídek práce, odpověď na inzerát, tvorba vlastního životopisu a motivačního dopisu, příprava na pohovor a seznámení s funkcí úřadu práce. Účastníci si prošli základy práv a povinností zaměstnance i zaměstnavatele, druhy pracovních poměrů, seznámili se s platovým ohodnocením profesí různých oborů, učili se vhodné komunikaci na pracovišti. Kurz byl koncipován jak teoreticky, nejčastěji s pomocí pracovních listů, na jejichž obsahu se účastníci aktivně podíleli, tak prakticky, s přehráváním reálných situací, např. odpověď na inzerát, trénink průběhu pohovoru (včetně neočekávaných momentů, které může pohovor přinést). Většina účastníků nebyla nikdy v pracovním poměru, a proto pro ně tyto situace byly nové. Kladli jsme důraz především na motivaci k zaměstnání a na vlastní prezentaci včetně uvědomění si svých silných stránek a rezerv.

Jedna z účastnic, která v počátku kurzu neprojevovala zájem o vlastní pracovní

uplatnění a podceňovala své schopnosti, se během kurzu začala aktivně zajímat o zaměstnání. Nyní má velkou motivaci, těší se na případnou pracovní příležitost a s tím spojenou finanční nezávislost.

Nácvik hospodaření s penězi

Náplň kurzu tvořila finanční gramotnost a získávání praktických dovedností směřujících k nejvyšší míře samostatnosti v této oblasti každodenního života.

Jedním z účastníků tohoto kurzu byla slečna E., která má v současnosti před sebou zajímavou životní etapu, samostatné bydlení ve vlastním bytě. Během kurzu se dozvěděla bližší informace o různých finančních položkách spojených s bydlením a o bankovníctví, které pro ni bylo velkou neznámou a složitou oblastí. Objasnili jsme si výhody a případná úskalí, která jsou spojena s manipulací s finančními prostředky. Založila si osobní účet, který se naučila prostřednictvím internetového bankovníctví ovládat (například platit účty související s bydlením přes internet). Dnes již běžně platí bezhotovostně platební kartou, ví, ve kterých situacích ji použít, umí si vybrat hotovost z bankomatu. Bankovníctví tak pro ni přestalo být neznámé, využívá jeho výhod.

Dalším příkladem byl mladík O., který se trpělivě učil překonávat úskalí, s nimiž se každý den setkával. Jednalo se například o vybrání si té nejkratší fronty při placení v supermarketu či nejrychlejší pokladny. Před samotným nákupem se učil rozmyslet si, co chce nakupovat, případně byl připravován na to, že si položky nákupu vybere až na místě. Během lekcí jsme se zaměřili na různé druhy zboží a obchody, ve kterých lze toto zboží zakoupit. Dále jsme účastníky učili orientovat se v různých druzích zboží, jejich cenách, místu, kde ho v obchodě najdeme (tuto oblast nám komplikovali obchodníci v supermarketech, kteří často měnili polohu zboží v regálech), apod.

Ačkoliv se v rámci projektu podaří zaměstnat jen část z celkového počtu klientů, většinou účastníci oceňovali přínos individuálních i skupinových kurzů, a to jak v rovině teoretické – nabytí teoretických dovedností o společenských pravidlech a protokolech, tak v rovině zkušenostní – vyzkoušení si různých možných modelových situací, trénování jednání a reakcí, správného vyjadřování apod. Šest osob s PAS bude od podzimu 2013 zaměstnáno v oblastech pomocných administrativních činností, pomocné práci v kuchyni, zásobování kavárny či případně jiného provozu restauračního typu, ve výrobě učebnic a dalších speciálních pomůcek pro žáky ZŠ a ZŠS, v péči o seniory, asistenci zvukaře a překladatelské činnosti.